

KOVÁCS KRISZTIÁN

A látható egység ma – a Magyar Református Egyház létrejötte

ZUSAMMENFASSUNG

Am 22. Mai 2009 wurde im Debrecen die Verfassung der Ungarische Reformierte Kirche untergeschrieben, durch die Kirchenleitungen der Reformierten Kirchen aus dem Karpatbecken. „Aber was will das werden?“ (Apostelgeschichte 2,12) Eine geopolitische Korrektion als Antwort auf die historischen Ungerechtigkeiten? Eine spiritualistische Revision der Grenzen von Trianon? Ekklesiologische Demonstration für die sichtbare Kirche, oder für die kirchliche Einheit? Ein kirchenrechtlicher Akt für die Ausbreitung der Kirchenmitgliedschaft? Ein Aufruf auf die kollektive Nachfolge Christi? Aus vier Aspekten wird dieses Ereignis in diesem Artikel untersucht. Wie kann man das beurteilen aus der Sicht der Politik, Ekklesiologie, Kirchenrecht, und aus der Nachfolge Christi? Die maßgebenden Ausgangspunkte der Kritik sind meist die theologischen bzw. ekklesiologischen Gedanken der Reformatoren, und „Neureformatoren“.

„**M**i akar ez lenni?” – kérdezték az első pünkösöd alkalmával a kortárs zsidó diaszpórabeliek Jeruzsálemben, miután megtapasztalták a tanítványok karizmatikus megnyilvánulásait (ApCsel 1,12). Nem véletlenül cseng egybe az első pünkösöd és 2009. május 22-ének reflexiója. Nagy a valószínűsége annak, hogy 2009. május 22-én is többen felelték ezt a kérdést, akár egyházon belül, akár azon kívül. S valóban: mi akar, mi akart ez lenni? Geopolitikai korrekció a történelmi igazságtalanságra, esetleg Trianon határmódosításának spirituális-lelki revíziója? Ekklesiológiai demonstráció a látható egyházért és az egyház egységéért? Egyházi aktus az egyháztagság kiterjesztése végett? Vagy a jelmondatot figyelembe véve: a Krisztus-követés kollektív megélésre való reprezentatív felhívás?

Ha számunkra, akik május 22-én együtt ünnepeltük, nem is volt tudatos valamenynyi lehetséges szempont a fent említettek közül, érdemes ezekből az aspektusokból kritikai-normatív vizsgálat alá venni az eseményt, illetve annak eredményét.

Politikai sík

Sem burkolt, sem pedig titkolt szándéka nem volt a Magyar Református Egyház (MRE – ahol külön nem jelzem, ott ezzel a rövidítéssel az egységes Magyar Református Egyházra gondolok) létrejöttének, illetve létrehívásának, hogy a trianoni határmódosítások révén egymástól elszakadt egyháztesteket újraegyesítse, s ezáltal nem csupán egyházi keretet adjon a Kárpát-medence reformátusságának, hanem hangsúlyozza a politikai és nemzeti egységet is.

Nem ismeretlen az egyháztörténet számára, hogy a politikai szétagoltságot, vallási-lelki, illetve strukturális egyházi egységgel orvosolták vagy pótolták, és az etnikai, gazdasági, kulturális heterogenitást lelki homogenitással ellensúlyozták. A Nyugat-római Birodalom bukása után a keresztyén egyházszerkezet volt az, amely nem csupán az utódállamokban rekedt keresztyén gyülekezeteknek, részegyházaknak adott keretet, de a római központosított egyházi hatalom egyfajta arculatot adott Európának, amelyet később (lokális és szellemi értelemben egyaránt) „keresztyén-nyugat” névre kereszteltek.¹ A vallási identitás és hovatartozás tehát nem csupán a spiritualitásban és lelki életben adott tájékozódást az egyénnek, hanem a lokális determináltságban is fontos szerepet játszott: aki nyugat-európai volt, az értelemszerűen keresztyén is – de ugyanez az azonos politikai-vallási identitás tapasztalható meg a magyarság krisztianizálásában is: az akkori Európába való belépés feltétele a keresztyénség/kereszténység felvétele volt.

A reformáció vallásbékéi vagy éppen a reformációt követően kirobbanó vallásháborúk legtöbbször felekezeti köntösbe bújtatott politikai sakkjátszmák voltak, amelyek többek között azt az üzenetet hordozzák a mi számunkra, hogy a vallási identitás semmi esetre sem neutrális politikailag. De a demokráciát preferáló protestáns Észak és a hagyományos politikai struktúrákban élő katolikus Dél európai és amerikai modelljei is a felekezeti, vallási identitás társadalmi-politikai hatását mutatják.

A magyar történelemben is megfigyelhető a felekezeti identitás és a politikai hovatartozás illetően összefüggése, ha másban nem a Habsburg-dinasztiához lojális római katolikusok és a nemzeti függetlenséget és autonómiát szorgalmazó protestánsok időről időre kiújuló politikai-vallási szembenállásában.

Köztudomású, hogy a 2009. május 22-i Alkotmányozó Zsinat az 1881-es debreceni zsinatra akart rímelni, ahol, és amikor a Magyar Református Egyház teljes szervezeti egysége (először) létrejött. Az 1881-es zsinat, s a MRE akkori egysége két politikai esemény (a Kiegyezés és Erdély visszacsatolása 1867-ben²) következtében jött létre – tehát értékelésénél fontos szempont a politikai környezet. Az „új” MRE alkotmánya sem zárkózik el attól, hogy politikai kontextusba helyezze el az egységes egyház létrejöttét. Az 1989/90-es politikai-társadalmi események és változások következtében már nem számított tabunak a közéletben, így az egyházban sem, nyilvánosan a határon túli magyarságról beszélni. Sőt, a nemzeti identitást is nagyobb mértékben és szélesebb körben juttatták kifejezésre, mint 1989 előtt.³ Ennek a folyamatnak az eredményeként több szervezet is létrejött, amely a világ magyarságát, illetve magyar reformátusságát hivatott összefogni, ilyen volt többek között az 1991-ben egyesületként létrehívott Magyar Reformátusok Világszövetsége is.⁴ Az Európai Unió határnyitásai újabb impulzusokkal szolgáltak arra nézve, hogy a Kárpát-medence reformátussága lépéseket tegyen saját egységének megteremtése felé. A Magyar Református Egyházak Generális Konventje célul tűzte ki, hogy az

1 SZATHMÁRY: Magyar egyházjog, 115.

2 BUCSAY: A Magyar református Egyház története, 380.

3 [1989 előtt] „... Trianont még gyászolni sem lehetett, nem hogy emlékezni róla” – emlékezik vissza Köntös László, in: Mi történt május 22-én?

4 Az egységes Magyar Református Egyház felé.

egyházat ért szétdaraboltságot orvosolni kell, ezért buzdította a gyülekezeti tagokat a kettős állampolgárságról való népszavazáson való részvételre, és az „igen”-nel való voksok leadására.⁵ Így érthető, hogy további kényszerítő erővel hatott a 2004. december 5-i népszavazásának kudarcra arra nézve, hogy ami politikailag meddő kezdeményezésnek hat, azt az egyház felekezeti alapon próbálja meg korrigálni.

Erre nézve érdemes megemlíteni egy kortárs megközelítést, Kosza Ida „Trianoni magyar lelkiállapot” című tanulmányában a trianoni eseményt, traumát, jungi terminológiával, a kollektív tudattalanba helyezi, s – szerinte – ez a trauma végigkíséri az egész magyarság életét. Egyetlen gyógymódot ismer, s ez a spirituális megoldás. „A Trianon szindrómára is egyetlen megoldás van, a spirituális megoldás, a teljes magyarság egységének helyreállítása. A többi pedig már a Gondviselés dolga” – fogalmaz a cikk szerzője.⁶ De más megközelítés szerint is fontos szerepet játszik az egyház spirituális-szervezeti egysége a határon túli magyarság megmaradásában.⁷

A közös alkotmányt aláíró egyházi vezetők is kifejezésre juttatták, hogy a MRE létrejötte azt az egységet hivatott kifejezni, amelyet „a 20. század nagy tragédiái szétszakítani látszottak,”⁸ illetve a 2004. december 5-ei népszavazásra adott válaszként aposztrofálták.

A világi sajtó, vagy ha tetszik, az egyházon kívüli értékelés sem hallgatta el az esemény politikai jelentőségét. Debrecen polgármestere, Kósa Lajos, az esemény történelmi aspektusát hangsúlyozta, és a Habsburg-ház 1849-es trónfosztásához hasonlította.⁹ A Magyar Köztársaság elnöke méltatta az esemény fontosságát és jelentőségét a nemzeti szolidaritás terén: „A magyar igazolvány bevezetése óta nem történt hasonló horderejű pozitív lépés, mint ez a mostani, amely nem csupán valamely szomszédos ország magyarságát érinti, hanem az összes magyar nemzetrészt a Kárpát-medencében, s szám szerint is milliókat” – írja levelében Sólyom László.¹⁰ Más vélemény szerint pedig Debrecenben 2009. május 22-én „az álombéli, szép Európa” lett valóság.¹¹

A MRE létrejöttének kritikai értékelésénél, illetve vizsgálatánál nem lehet megkerülni a nemzetiség és a nemzeti identitás nem minden esetben problémamentes kérdését. Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy a nemzeti identitás nem állhat a keresztyén (protestáns) identitás felett. A határon túli egyháztestek esetében tapasztalható az a jelenség, miszerint ez a két identitás szorosan összenőtt, s ez önmagában hordozza azt, hogy az egyház a nemzeti identitás megélésének a helyévé, a keresztyén identitás pedig a nemzeti hovatartozás hordozójává vált úgy, hogy az evangéliumot nem egyszer nemzeti érzelmek felhangjával interpretálják.

5 A Magyar Református Egyházak Generális Konventjét alkotó egyházkerületek elnökségeinek nyilatkozata, 26.

6 KOSZA: Trianoni magyar lelkiállapot, 29–35. itt 35.

7 „A Trianonban és Párizsban leszakított magyar nemzettestek eltűnését csak az erős magyar kormányzás és a magyar egyháztestek összehangolt programjával lehet megakadályozni, vagy legalább lelassítani.” KONCSOL: Pozsony felől, 137.

8 Május 22-e üzenete, Bogárdi Szabó István, 66.

9 *Reformátusok Lapja* 53/22, (2009. május 31.) Elfogadták a magyar református egyházak közös alkotmányát; illetve Joó: Történelmi zsinat, MNO, 2009. májust 23.

10 A köztársasági elnök üzenete, in: *Reformátusok Lapja* 53/22 (2009. május 31.).

11 BALÁVÁNY: Európa Debrecenben, MNO, 2009. májust 25.

(Jóllehet érthető ez az egybeesés akkor, amikor a kisebbségben élő egyházak egyszerre szembesültek egy erőszakos nemzeti – ez esetben nem magyar – és egyházi – nem protestáns – misszióval.¹²)

Két dolgot kell ebben az esetben tisztázni. Egyrészt azt, hogy keresztyénységünk magasabb erkölcsi kategória, mint nemzeti hovatartozásunk – erre Kozma Zsolt is felhívja figyelmünket, amikor ezt írja: „nem azért kell keresztyéneknek lennünk, hogy magyarságunkat megtartsuk, hanem azért kell magyarságunkat megtartatni, hogy (jobb) keresztyének legyünk”.¹³ Másrészt viszont azt is hangsúlyozni kell, hogy a nemzeti hovatartozás nem csupán etnikai kategória, hanem erkölcsi minőség is. A Generális Konvent Szlovákiai nyelvtörvény ellen való tiltakozása,¹⁴ illetve a trianoni döntés 90. évfordulóján kiadott nyilatkozata¹⁵ innen érthető. De a már idézett Kozma Zsolt is fontosnak tartja a következetes nemzeti lét következetes keresztyén megélését: „a magyar reformátusságnak Istentől kapott missziói feladata, hogy a nemzet képét formálja, hogy erkölcsiségével annak tartalmát is megadja.”¹⁶ Május 22-ének üzenete ebben a kontextusban mérvadó lehet: a magyarság összetartozását nem lehet a politika síkján hagyni különböző alkuknak, hanem erkölcsi, etikai kategóriaként annak megélésére és megvalósulására kell törekedni.

Ekkleziológia sík

A MRE létrejötte két ekkleziológiai kérdést hordoz magában. Egyrészt a látható egyház, másrészt az egyház egységének rendszeres teológiai vizsgálatát. Mindekelőtt óvakodni kell attól, hogy az eseményeket csupán emberi cselekedetként csak az empirikus oldaláról értelmezzük. Mérvadó lehet ezen a téren Török István preventív figyelmeztetése, aki (talán) nem minden kritikai él nélkül írja dogmatikájában, hogy „nincs szárnalmasabb dolog, mint mikor az egyház akarja önmagát fitogtatni: emberi bölcsességgel, ünnepi pátosszal, kenetes nyelvvel, liturgiális külsőségekkel, címekkel és hangos igénybejelentésekkel akarja bizonyítani titkát, és csodálkozik, hogy erőlködésének sehogyan sincs hitele, meggyőző ereje.”¹⁷ Ugyanakkor Török óv a láthatatlan egyház túldimenzionálásától is, illetve attól, hogy ezt elszakítsuk a láthatótól, mert így önkéntelenül a platóni ideatan és az egyházra alkalmazott doketizmus csapdájába esnénk. „A Biblia igazán nem valami »láthatatlan« egyházzal beszél. Nem volt és nem is lehetséges soha olyan egyház, amely teljességgel láthatatlan volna” – írja a látható és láthatatlan egyházzal Dogmatikájában.¹⁸

12 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Csúry István válasza, 40.

13 KOZMA: Erdélyi önazonosság-tudatunk az Európai Unió küszöbe előtt, 141. Önmaga identitását pedig így definiálja: „Magamról elmondhatom, hogy keresztyén, református, lelkipásztor, tanár, magyar, erdélyi, értelmiségi vagyok. ... tudatom legmélyén ember vagyok.” KOZMA: Keresztyén és nemzeti önazonosságunk, 181.

14 Lásd: A Generális Konvent Elnökségének nyilatkozata a szlovák-magyar viszonyról 2009. augusztus 28.

15 *A hit erejével elhordozni, de nem felejtteni.*

16 KOZMA: Magyar reformátusság és nemzetstratégia, 177.

17 TÖRÖK: Dogmatika, 211.

18 i. m., 215.

De kimeríthető-e a látható egyház fogalma olyan külsőségekben, mint amelyeket az egyház intézményesített megjelenési formái hordoznak magukban, s amelyek az egyházi épületekben, intézményekben, a (látható) gyülekezetekben, a tapasztalható liturgiában és gyülekezeti, illetve reprezentatív alkalmakban manifesztálódnak?

Vessünk egy pillantást a reformátori egyházértelmezésre. A reformátori tradícióban két megközelítési módban beszélnek egy egyházzól, egyrészt megkülönböztetve, másrészt egymásra vonatkoztatva. E szerint az egyház a hit tárgya, ugyanakkor egy látható közösség, egy szociális valóság, amely történelmi formák sokrétűségében tapasztalható meg.¹⁹

Luther „különböző” nevekkal megjelölt „két egyházzól”²⁰ beszél: egyrészt lelki-belső, és testi-külső keresztyénségről.²¹ Az előbbit úgy írja le, mint amely természetes, alapvető, lényeges és igazi, az utóbbit pedig külsőleg létrejöttként aposztrofálja.²² Az első modell Luther szerint a földön lakó összes keresztyént magában foglalja, s ezt a lelki közösséget a hitvallás és az imádság teremti meg. A második elnevezéssel „egy házban, parókiában, püspökségben, érsekségben, pápaságban lévő gyülekezeteket” illeti.²³ De ez utóbbihoz tartoznak még a keresztség, az úrvacsora és az evangélium empirikus aspektusai is.²⁴ Magától értetődő, hogy Luther nem két különálló egyházzól beszél, hanem ugyanannak az egyháznak/keresztyénségnek a különböző rétegződéséről, tehát egy teológiai megkülönböztetés, illetve elkülönítés áll előttünk.²⁵ Jóllehet érezhető a lelki és belső keresztyénség lutheri preferálása, de figyelembe kell venni, hogy az egyház ebben a világban külső-testi jelekben manifesztálódik, és maga Krisztus rendelte a külső jegyeket: a sákramentumokat és az evangéliumot.²⁶ Luther számára az egyház szociológiai valóság, de lényegét tekintve lelki-szakraális értelemben válik Isten teremtő Szentlelke által létrehozott elrejtett valósággá a hívő lelkekben.²⁷

19 Die Kirche Jesu Christi, I.2.2., 10.

20 zwo kirchen ... mit ungterscheydlichen namen, eyne geystlich innerliche Christenheit und eyne leylich eusserliche Christenheit. Luther tudatosan használja a keresztyénség kifejezést, szemben az általa kevésbé kifejező „egyház” [Kirche] szóval. „A »Kirche« szócska tehát igazában eine gemeine Sammlung-ot jelent, általános gyűlést, közgyűlést jelent... a Kirche-t, ein christliche Gemeinde oder Sammlung-nak, keresztyén gyülekezetnek vagy gyűlésnek, vagy még helyesebben és világosabban eine heilige Christenheit-nek, szent keresztyén közösségnek kellene neveznünk.” (LUTHER: Nagy Káté, Az ecclesia jelentése, 201.)

21 VAJTA: Communio, 9.

22 HÄRLE: Kirche VII, 287; lásd még: VAJTA: Communio, 13.

23 VAJTA: Communio, 11.

24 i. m., 13.

25 i. m., 13.14.

26 i. m., 15.17.

27 i. m., 18.

A második helvét hitvallás, és Bullinger küzdő és győzedelmeskedő egyházzal beszél (*ecclesia militans-ecclesia triumphans*),²⁸ Zwingli pedig a látható és láthatatlan egyház fogalmát használja.²⁹

Kálvin számára az egyházzal szóló beszéd szoros összefüggésben áll a kiválasztás teológiai gondolatával.³⁰ Az Institutio IV 1,2-ben az egyházat a „kiválasztottak seregének” nevezi. Az egyház fundamentumát, illetve alapítását Isten titkos kiválasztására vezeti vissza, ezzel élet veszi minden emberi kezdeményezésnek és önajnározásnak.³¹ A láthatatlan egyház fogalmát kritikusan használja azzal az egyházzal szemben, amelyikben élünk,³² a látható egyháznak pedig az a célja, hogy a gyülekezet hitvallásában és szolgálatában Krisztus jelenjen meg.³³ Kálvin ugyanakkor számol a látható egyház veszélyével, miszerint abban a látszathívők és képmutatók is helyet foglalnak.³⁴ Az egyház megítélése szerinte emberileg nem lehetséges, az egyház fölött Isten mondja ki a végző és döntő ítéletet.³⁵

Érdekes a Kálvin kortárs a Lasco ekkleziológiai definíciója. Ő az ideális és az empirikus egyház között tesz különbséget,³⁶ de ez a már említett platonizmus veszélyét hordozza magában.

A reformatori egyházértelmezést normatív kritikaként lehet alkalmazni a MRE létrejöttével kapcsolatban. Egyrészt figyelembe kell venni, hogy az egyház olyan Isten alapította, krisztocentrikus spirituális-lelki közösség, amely az úrvacsorai és gyülekezeti közösségekben válik láthatóvá. A reformátorok ezen a ponton mellőznek minden politikai meghatározottságot és jogi keretet, amely 2009. május 22-én viszont nagy hangsúlyt kapott. A későbbi protestáns teológiai gondolkodás számára is inkább a kultuszban és a diakóniában manifesztálódik a látható egyház. D. Bonhoeffer szerint „az egyház, mint szociális közösség látható a kultuszban és az egymásért való fáradozásban. Mint eszkatológiai közösség, és mint Krisztus teste láthatatlan.”³⁷ S figyelmeztet arra, hogy az empirikus (megtapasztható) egyház, sohasem azonos a vallásos közösséggel.³⁸ Az egyház fogalmát – véleménye szerint – kétféleképpen lehet félreérteni: historizáló módon összetévesztik a vallásos kö-

28 Némelyek ugyanis azt tartják, hogy van egy küzdő, és van egy másik, a győzedelmeskedő egyház. Amaz még küzd a földön és harcol a testiséggel, világgal és ennek fejedelmével a sáttánnal, a bűnnel és halállal; emez pedig elnyervén már a pályabért, diadalmaskodik az égben mind a fölött, amit legyőzött és örvendez az Úr előtt. II.HH. XVII. 3. „Azért nevezzük ezt a keresztyén egyházat egyetemesnek, mert Isten minden kiválasztottját magában foglalja, sőt minden hívőt is, aki valaha élt és élni fog. Mindezek alkotják Krisztus testét és gyülekezetét. Ezért mondjuk róla, hogy azoknak az egyháza, akik győzedelmeskedtek, és most szabadokként boldogok. Ezért létezik azoknak az egyháza, akik még ezen a földön engedelmisségben küzdenek Isten igéjének engedelmeskedve. Az egyik a mennyei egyház a másik a földi.” BULLINGER: A keresztyén vallás summája, 6. XI., 108.

29 ZWINGLI: Auslegung des christlichen Glaubens (1531), 304–305.

30 NIESEL: Kálvin teológiája, 149.

31 KÁLVIN: Institutio, 4.1.2. lásd még: NIESEL: Kálvin teológiája, 149.

32 NIESEL: Kálvin teológiája, 151.

33 BUSCH: Istenismeret és emberség, 99.

34 BUSCH: Istenismeret és emberség, 103. „Ebben az egyházban azonban igen sok képmutató van, akiknek semmi egyébük nincsen a Krisztusból, mint a név és a külszín...” Institutio, IV. I. 7. 305.

35 NIESEL: Kálvin teológiája, 150.

36 BUSCH: Istenismeret és emberség, 92.

37 BONHOEFFER: Sanctorum Communio, 92.

38 i. m., 154.

zösséggel, vallásos megközelítésben pedig Isten országával.³⁹ Az empirikus egyház történelmileg meghatározott,⁴⁰ és az igehirdetést, valamint a sákramentumokat magában foglaló istentisztelet a funkciója.⁴¹

Barth definíciója alapján „az egyház láthatóvá válhat, amennyiben mint olyan a Szentlélek erejében elrejtettségéből, az egyházi berendezkedésében, hagyományában és szokásaiban, de minden egyházi megújulásával és változásával előtör, és felragyog.”⁴²

A megtapasztalható, tehát intézményeiben, szolgálatában, szerveztében és liturgiájában láthatóvá váló egyház nem kaphat negatív előjelet, hiszen „minél érthetőbben juttatja érvényre a (meg)tapasztalható egyház, mint szervezet az evangéliumot a társadalmi erők játékerébe, annál attraktívabbá válik az egyének számára, akik betérnek az egyházba.” –írja a tübingeni teológus, Eilert Herms.⁴³ A missziói dimenzió a MRE létrejöttének is intenciója volt, „az egységes alkotmány elfogadásának és az egység kimondásának pedig az a célja, hogy együtt hatékonyabban és hitelesebben tudjuk végezni azt a missziót, amit eddig külön-külön voltunk kénytelenek” – nyilatkozta Bölcseki Gusztáv.⁴⁴

Az egyház egységének ekkleziológiai vizsgálatánál alapvető tétel az, hogy az egyház egysége nem normatív tényező – tehát az egyháznak nem egynek kell lennie, hanem deskriptív megállapítás, mely szerint az egyház egy,⁴⁵ s az egyház egysége szellemi valóság.⁴⁶ Az egyház egységének teológiai fundamentuma maga Jézus Krisztus, egyházi jogi alapja pedig az egy-keresztység.⁴⁷ A keresztyén egység – Kálvin szerint – az Isten irgalmára és kegyelmére adott válasz, amely doxológikus aspektust hordoz magában,⁴⁸ de ez imádság meghallgatásának feltételeként is a konszenzust látja Kálvin.⁴⁹

Míg a látható egyház földi manifesztációja liturgiailag, kulturálisan, szociológiailag, politikailag determinált, azaz, nem beszélhetünk homogén látható egyházképről, s az ahhoz való tartozás feltétele a kereszttség, így a látható egyházat megkereszteltek közösségeként is lehet aposztrófálni, addig a láthatatlan, vagy más néven rejtőzködő egyházhoz mindazok tartoznak, akik Jézus Krisztusban hisznek, s ezért az nem osztható részekre.⁵⁰

39 i. m., 83.

40 i. m., 158.

41 i. m., 169.

42 BARTH: Kirchliche Dogmatik, IV/2, 700.

43 HERMS: Auf dem Weg in die offene Gesellschaft, 248.

44 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Bölcseki Gusztáv válasza, 36.

45 HÄRLE: Kirche VII, 290.

46 KÜNG: Mi az egyház?, 121.

47 „Krisztust nem lehet szétszakítani... nincs sok kereszttség csak egy...” KÁLVIN: Az Ef 4,5-höz írt kommentár, CO 51, 191. Idézet: VISCHER: Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai, 14.

48 „Ahogy Krisztus Isten dicsőségét hirdette azáltal, hogy mindnyájunkat, akik irgalmasságra szorultunk, kegyelmébe fogadott, úgy kell nekünk Isten dicsőségét hirdetni azáltal, hogy Krisztusban való egységünket megvalósítjuk és megerősítjük.” KÁLVIN: A rómaiakhoz írt levél magyarázata, 298.

49 XVI prédikáció az 1Tim 2,8 alapján, CO 53, 191–192; VISCHER: Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai, 37.

50 HÄRLE: Kirche VII, 290.

Visszatérve a látható egyház képéhez, a látható egység, amelyet a MRE hivatott képviselni, tisztázni kell, hogy ez az egység politikailag, kulturálisan, szociálisan, liturgiailag és spirituálisan is erősen determinált. Itt azonban nem ér véget a gondolatmenet. Sőt! Tovább kell vinni, és vizsgálat alá kell vonni, hogy az egyes részegyházak önmagukban is bizonyos autonómiával és identitással rendelkeznek. A MRE célkitűzései közt többek között szerepelt a közös lelkészképzés és lelkésztovábbképzés, a közös liturgia és közös énekeskönyv megalkotása, a különbségek csökkentése végett, amelyek a trianoni határmódosítás után, a liturgiai és egyházi szeparált fejlődés következtében álltak elő.⁵¹ Az új konszenzus sajnos nem bizonyul egyszerű kérdésnek, és egy év távlatából igazolódtott a kezdeti óvatosság és nem minden esetben megfogalmazott félelem is, amint az egy interjúból világossá válik.⁵² De lehet-e célja a MRE-nek, hogy az uniformizálás igényével lépjen fel az egyháztestek felett minden téren? S lehet-e bárkinek is az az igénye, hogy az „egy nép, egy vallás, egy liturgia stb.” nem minden esetben jól csengő égisze alatt a homogenitást szorgalmazza, a pozitív sokszínűség helyett? Kálvin számára az egység nem a külső és látható egyformaságot jelentette. Sőt, ő nem is gondolkodott nagy, országos egyházban (a korabeli Svájci államforma ezt nem is tette volna lehetővé, de az Újszövetség alapján is csak helyi gyülekezetéről és „világegyházról” lehet beszélni). Számára valamennyi város és falu gyülekezete méltó volt az egyház elnevezésre, s az egyes részegyházak esetében helyet adott jelentős különbségeknek is.⁵³ Ezen túl a reformátor még jelentéktelen tanbeli különbségeket is megengedettnek tart az egység és a szakadás elkerülésének érdekében. Nézete szerint az egyház egysége nem feltételezi az egyházi szokások és liturgiai-istentiszteleti formák homogén voltát.⁵⁴

Ennek a pluralitásnak a valósága megjelent a május 22-ét kísérő reakciókban is.⁵⁵ Azonban kérdés marad: a lokális sajátosságokat falként, választóvonalaként értékelik-e, olyan hátráltató tényezőnek, amely a közös liturgia, énekeskönyv megszületésének útjában áll, vagy pedig olyan otthonról hozott értéknek, amely gazdagítja a MRE közösségét, s amelynek elvetése az örökség és a gyökerek megtagadását jelentené?!

51 Az egységes Magyar Református Egyház felé, elérhető: http://www.majus22.hu/print.php?ID_cikk=33, letöltés dátuma: 2010. szeptember 23.

52 „Sikerült-e az egységet a terveink szerint beteljesíteni, tartalommal megtölteni? Ha azt nézzük, hogy egy éve a lelkészképzés egységesítését, a liturgiai minimum kialakítását és a közös érdekképviseletet tűztük ki célul, akkor nem valósultak meg százszázalékosan a céljaink.” Egyre természetesebb a keret – interjú Bölcskei Gusztávvval.

53 VISCHER: Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai, 55. idézi: Kálvin 1538. október 24-én kelt levelét Farelhez, CO 10/2, 275.

54 NIESEL: Kálvin teológiája, 161. A kálvini felismerés 20. századi karakteres reinterpretálását találjuk Barthnál, aki szerint az egyház kérdésében nem dönt sem a kor, sem a hely, sem a szám, sem a kegyesség mélysége, sem a kultusz szépsége, sem a teológiája. . . „az igaz egyház csupán azzal különbözik a hamistól, hogy benne Jézus Krisztus hatalmas.” (BARTH: Istentismeret és istentisztelet, 138–139.)

55 „... érzékelnünk kell, hogy az egyház részekbe tömörült. Egyazon felekezeten belül is létezik részekre tagolódás – földrajzi, hagyománybeli, felfogásbeli különbözőségek miatt.” (Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Csűrű István válasza 37.

Az MRE megalakulásának ekkleziológiai kritikai-normatív vizsgálatánál tehát tisztázni kell néhány alapvető kérdést, még akkor is, ha provokálónak hatnak. Először is: beszélhetünk-e megalakulásról, vagy pedig emberileg felülről generált megalakításról? Ez esetben különbséget kell tenni, hogy a Magyar Református Egyház ember műve, vagy Isten műve?⁵⁶ Ha ekkleziológiailag közelítjük meg a kérdést, akkor csak és kizárólag azt mondhatjuk, hogy „az egyház egysége nem az egyházak műve, hanem az Isten ajándéka az egyházak számára.”⁵⁷

Ha a látható egységet mindenáron teológiai gondolatként meg akarjuk tartani, akkor két ponton kell korrigálni: a látható egyház sosem homogén, és az „egy” egyház sosem látható, Török István szavaival: „az egyház egysége nem vizuális, hanem spirituális.”⁵⁸ Tehát újra vissza kell térni az első pünkösöd (a láthatatlan egy egyház születésnapjának) kérdéséhez: mi akar ez lenni? Május 22-én nem egyházi unióra került sor, hanem az egyház látható egységéről tettek bizonyosságot azok az egyháztestek, amelyeket politikailag elszakítottak ugyan, de spirituális-lelki egységük és közösségük, valamint egymással való kapcsolattartásuk soha nem szűnt meg.

Jogi sík

Május 22-nek és a MRE új alkotmányának legkorrektebb definiálását a következő sorokban látom: „Az alkotmány a Kárpát-medencei magyar reformátusság természetes összetartozásának, létező egységének egyházz jogi formában történő nyilvánítása” – írja Fazekas László felvidéki püspök.⁵⁹ A választ azért lehet korrektnek nevezni, mert feltételezi a már létező egységet, tehát nem emberi kezdeményezésnek és eredménynek tartja. De itt is óvatosnak kell lenni, hiszen – amint az egy másik értelmezésből világossá válik – „nem jött létre jogi értelemben [sem] új szervezet, új intézmény.”⁶⁰ Az Alkotmány preambuluma szerint arra tesz kísérletet, hogy a történelmi körülmények által szétszakított szervezeti egység fokozatos helyreállítása megvalósulásra kerülhessen. Amennyiben a MRE intenciója közé tartozik, hogy hosszú távon több (jogi) szinten képviselje rész- illetve tagegyházait, sőt a Kárpát-medencében élő magyarságot, úgy fontos, hogy következetesen a lefektetett alapelvek szerint működjön.

Kérdés marad továbbra az is, hogy a MRE mennyire akar politikai szakadékokat áthidalni⁶¹ (kárpát-medencei összmagyarság megteremtésének elősegítése), illetve mennyire akar egyházz jogilag autonóm lenni, vagy ez utóbbi kérdést kisarkítva: mennyire enged autonómiát a rész- illetve tagegyházaknak?

56 Menschenwerk – Gotteswerk. HÄRLE: Kirche VIII. 288.

57 Die Kirche Jesu Christi, III.1.2., 31.

58 TÖRÖK: Dogmatika, 29.4.1. 213.

59 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Fazekas László válasza, 37.

60 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Bölskei Gusztáv válasza, 41.

61 Érdekes, hogy az első protestáns generáció egyházalkotmányának megszületése politikai kontextusban született. Egyrészt a pápai renddel szembeni autonómia, másrészt a politikai felsőbbség ideiglenes egyházz szervezeti gyámkodásának megszüntetése miatt. Lásd: BUSCH: Istenismeret és emberség, 89–90.

A közös liturgia és a közös énekeskönyv megteremtésének illetve megszületésének elodázása legitimációt nyerhet abban az esetben, ha a lokális identitást preferáljuk az uniformizálással szemben. Ezt aposztrofálhatjuk kultikus autonómiaként is. De ugyanez nem mondható el az egyházjog, egyháztagság és egyházfegyelem területén, mert így önkénytelenül is jogi kiskapuk hosszú sorát állítaná fel az Alkotmány.

Az egyházfegyelem és az egyháztagság egyházjogunk, és egyházi életünk Achilles-sarka. Bármennyire is volt olyan hang, amely a MRE létrejöttének olyan következményével is számolt, amely a hitélet tökéletesítését hozza magával, csupán azért, mert az Alkotmány utal a Szentírásra, a II. Helvét Hitvallásra és a Heidelbergi Kátéra,⁶² nem szabad abba az illúzióba ringatni magunkat, hogy az egyházfegyelem, és az egyháztagság komolyan vétele automatikusan együtt járna ezzel. Jóllehet Kálvin és a genfi reformáció nem tartotta az egyház ismertetőjegyének az egyházfegyelmet, ennek ellenére meg voltak győződve arról, hogy a keresztyén gyülekezet látható megnyilvánulásához hozzátartozik az; ezt ők *ecclesiae disciplina*-nak hívták,⁶³ s Kálvin nyomatékosabban foglalkozott e jelenséggel Lutherrel és Melanchtonnal szemben.⁶⁴ Az egyházfegyelem nem önálló jelenség, hanem feltételezi az egyháztagság teológiai korrektségét. A genfi reformátor szerint az egyháztagság kritériuma: a hitvallás és az azt tükröző élet, a sákramentumokban való részesedés.⁶⁵ Valójában a MRE Alkotmánya 3. fejezetének 6–7.§-a is ezen a síkon állnak.⁶⁶ De mégis számos ponton megkérdőjelezhető a számon kérhetősége. Nem véletlen, hogy voltak olyan hangok, amelyek ezt az aggályt szövegezték meg, s amelyek a konfirmáció gyakorlatának átgondolását, a magyar református egyháztagság és egyházfegyelem kérdésének tisztázását sürgették.⁶⁷ A MRE hosszú távú feladatai között ennek is fontos szerepet kell játszania – s ez nem csak egyházjogi kérdés, hanem teológiai is. Jóllehet veszélyes, ha az egyház a montanista mozgalom világvége váradalma miatti etikai rigorózmusát,⁶⁸ vagy Kálvin exkommunikációját gyakorolná,⁶⁹ de a következetes egyháztagság számonkérése a látható egység jelévé lehetne!

62 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Zán Fábrián Sándor válasza, 39.

63 BUSCH: Istenismeret és emberség, 104. Lásd, KÁLVIN: Institutio IV. XII., 506–530.

64 KÜHN: Kirche, 68.

65 „Az egyház tagjainak ismerjük el azokat, kik úgy a hit megvallásával, mint életük példájával és a szentségekben való részesedéssel velünk együtt ugyanazon Istent és Krisztust vallják.” Kálvin: Institutio IV, 1.8.

66 6.§ A Magyar Református Egyház tagjai mindazok, akik a keresztség sákramentumában részesültek, és – a történelmi jogfolytonosság alapján – magukat a magyar református egyházhoz tartozónak vallják, éljenek ok bárhol a világban, és legyenek magyar vagy más anyanyelvűek. 7.§ Teljes jogú egyháztag az, aki a református egyház rendje szerint konfirmációs fogadalmat tett, aki a református egyház hitvallásai és törvényei szerint él, az egyház anyagi terheinek hordozásában részt vállal, és aki valamelyik egyházközösségnek nyilvántartott választójoggal rendelkező tagja.

67 Mit jelent a magyar reformátusok egysége? Csomós József válasza, 42.

68 BARTH, H-M: Dogmatik, 666.

69 Egyébként Kálvin számára a kiközösítésnél nem a szankció és a megbélyegzés volt fontos, hanem a kultusz tisztasága, a bűnös megtérésre hívása és prevenció a közösség többi tagja számára. Lásd: NIESEL: Kálvin teológiája, 155. Vö: KÁLVIN: Institutio, IV. 12.

Az egyháztagság új értelmezésének, vagy kiterjesztésének kérdése egy másik teológiai problémát is felvet. 2005. május 30-án a Magyarországi Református Egyház Zsinata gyülekezetekhez írt körlevelében a következőképpen fogalmazott: „Történelmi döntése volt a mostani ülésnek a Magyarországi Református Egyházzal és szolgálatáról szóló törvény, amelynek új eleme az *egyháztagság kiterjesztése a világ különböző részein élő magyar reformátusokra*. Ez a döntés egyenes folytatása a kettős állampolgársággal kapcsolatos eddigi zsinati állásfoglalásoknak. Ez szó szerint azt jelenti, hogy *a Magyarországi Református Egyház saját egyháztagjának tekint minden, bárhol élő, magát magyar reformátusnak valló egyháztagot*. Ez a deklaráció jogi megalapozása az együvé tartozásnak, amely kifejezi azt a folytonosságot, amelyet az egyház ebben az ügyben képviselt a december 5-i népszavazás előtt, és utána is.”⁷⁰

Ez a népszavazás sikertelenségére adott nemes gesztus mindenképpen értékelendő. De két dolgot – a már elmondottak fényében – ismét tisztázni kell. Egyrészt: egyházjogilag lehet-e tagja a Magyarországi Református Egyháznak az, aki pl. az Erdélyi Református Egyházkerület tagja, annak egy gyülekezetében él spirituális-lelki életet, ott él a sákramentumokkal, annak anyagi terheit segít elhordozni, annak a liturgiáját követi, s annak törvényei szerint igyekszik élni? Tehát fennáll a veszélye annak, hogy így a nyilatkozat „csak” a felebaráti szolidaritást kifejező nemes gesztus marad valódi jogi következmények nélkül. Ugyanakkor teológiailag talán inkorrekt kijelenteni, hogy 2005. június 1-től mindenki a Magyarországi Református Egyház tagja, aki annak vallja magát. Azért nem állja meg a helyét ez az állítás, mert a Magyarországi Református Egyház nem teológiai kategória, hanem jogi és szervezeti, így a látható egyház sémájába illeszkedik bele. A láthatatlan egy egyházba pedig nem emberi döntés alapján tartozunk, hanem kiválasztás és hit alapján, „hiszem, hogy annak és is élő tagja vagyok...” (HK 54.) Az egyháztagság jogi tisztázása tehát még (sok minden egyéssel együtt) várat magára.

Összegzés: A spirituális dimenzió

Végül érdemes az egységes MRE jelmondatának teológiai súlyára felhívni a figyelmet: „Krisztus a jövő – kövessük együtt Őt!” A Krisztus-követés nem pusztán egy kegyességi, spirituális aspektusa a keresztyén életnek. Ha figyelembe vesszük a „követés” bibliai modelljeit, világossá lesz, hogy nem vallási fellángolást, érzelmi-emocionális kitörést mutattak azok, akik engedtek Isten és/vagy Krisztus hívásának, hanem egzisztenciális döntés volt részükről. Csupán két példán szemléltetve: Ábrahám és Jézus tizenkét tanítványa egész addigi egzisztenciájukat, életüket, családjukat hagyták hátra, sőt Ábrahám setében a nemzeti-népi kötődés megszakítása is az Isten hívásának való engedelmesség következménye volt.⁷¹ A követésnek az egyház- kegyesség- vagy teológiatörténetben számos modelljével találkozhatunk. A világgal való konfrontáció következtében való individuális aszkézistól, a miszti-

⁷⁰ Zsinati körlevél a gyülekezetekhez.

⁷¹ Lásd STRUNK: Krisztus követése, 18–19.

kus elmélyülésen, mártíromságon, a szegénység megélésében való követésen át, a huszadik század politikai felhangú Krisztuskövetéséig. A kollektív követés azonban csak akkor lehetséges, ha az *egyén* tud igent mondani Krisztis hívására, „mindenki egyedül kap elhívást” – írja Bonhoeffer⁷². Az egyház, a közösség, a gyülekezet nem mondhatja ki az „igent” a tagja(i) helyett. Az egyház hitvallása az egyének hitvallásából áll össze, ezért is mondunk „hiszek”-et, „hiszünk” helyett!

„A Krisztus követése nem eszme. Magatartást ír le⁷³” – mondja Reiner Strunk „Krisztus követése” című könyvében. Minden követés, amely akár a Biblia jól ismert történeteiből, vagy az egyháztörténelem alakjainak életútjából táruel élénk egy megváltozott életfelfogásról, megújult életminőségről, átértékelt Isten-ember és ember-ember kapcsolatról szól. Ha komolyan akarjuk venni azt, ami május 22. óta jelmondatává lett (ha tetszik) a világ magyarságának, akkor nem maradhat el a változás, a megújulás és átértékelés. A MRE közössége számára ez éppoly egzisztenciális kérdés kell legyen, mint az egyes hívő, gyülekezeti tag számára. S ha újra kérdéssé lesz, hogy „mi akar ez lenni?”, akkor a válasz ez lehessen: Krisztus közös követése!

Irodalomjegyzék

- *A Generális Konvent Elnökségének nyilatkozata a szlovák-magyar viszonyról* (2009.08.28), elérhető: <http://uj.reformatus.hu/mutat/6950/>, letöltés dátuma: 2010. szeptember 22.
- *A hit erejével elhordozni, de nem felejtetni*, elérhető: http://www.majus22.hu/cikk.php?ID_cikk=63, letöltés dátuma: 2010. szeptember 30.
- *A köztársasági elnök üzenete*, in: *Reformátusok Lapja* 53 (2009. május 31.)
- *A Magyar Református Egyházak Generális Konventjét alkotó egyházkerületek elnökségeinek nyilatkozata*, in: *Confessio* 4 (2004), 26.
- *Az egységes Magyar Református Egyház felé*, elérhető: http://www.majus22.hu/print.php?ID_cikk=33, letöltés dátuma: 2010. szeptember 23.
- BALAVÁNY, Gy.: *Európa Debrecenben*, Magyar Nemzet Online, 2009.05.25. elérhető: <http://www.mno.hu/portal/638796> 2010.10.14, letöltés dátuma: 2010. október 14.
- BARTH, HANS-MARTIN: *Dogmatik. Evangelischer Glaube im Kontext der Weltregionen*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2001.
- BARTH, K.: *Istenismeret és istentisztelet a reformátori tanítás szerint. 20 előadás az 1560-ból való skót hitvallásról*, Budapest, Sylvester, 1939.
- BARTH, K.: *Kirchliche Dogmatik IV/2*, Zürich, Theologischer Verlag, 1978.
- BONHOEFFER, D.: *Követés*, Budapest, Luther Kiadó, 2007.
- BONHOEFFER, D.: *Sanctorum Communio*, München, Christlich-Kaiser Verlag, 1954.
- BUCSAY, M.: *A Magyar református Egyház története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1949.
- BULLINGER, H.: *A keresztyén vallás summája*, Zürich, Limache Verlag, 1997.
- *Die Kirche Jesu Christi. Der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die kirchliche Einheit*, Leuneberger Kirchengemeinschaft, Frankfurt am Main, Verlag Otto Lembeck, 1996.

72 BONHOEFFER: Követés, 75.

73 STRUNK: Krisztus követése, 220.

- *Egyre természetesebb a keret – interjú Bölcsei Gusztávval*, elérhető: http://www.majus22.hu/print.php?ID_cikk=22, letöltés dátuma: 2010. szeptember 23.
- HÄRLE, W.: *Kirche VII*, in: TRE 18 (1989), 277–317.
- HERMS, E.: Auf dem Weg in die offene Gesellschaft, in: uő: *Erfahrbare Kirche. Beiträge zur Ekklesiologie*, Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1990, 239–251.
- JOÓ, I.: *Történelmi zsinat*, Magyar Nemzet Online, 2009, 05.23. elérhető: <http://www.mno.hu/portal/638598> letöltés dátuma: 2010. október 14.
- KÁLVIN, J.: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*, 1559, II. kötet, Pápa, 1910.
- KÁLVIN, J.: *A rómaiakhoz írt levél magyarázata*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1992.
- KONCSOL, L.: Pozsony felől. A magyar alagút vége nem akar látszani, in: *Confessio 2* (2010), 134–137.
- KOSZA, I.: Trianoni magyar lelkiállapot, in: *Confessio 2* (2010), 29–35.
- KOZMA, Zs.: Erdélyi önazonosság-tudatunk az Európai Unió küszöbe előtt, in: [szerk. nélkül]: *Másképpen van megírva*, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2007, 140–148.
- KOZMA, Zs.: Keresztyén és nemzeti önazonosságunk, in: *Másképpen van megírva*, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2007, 181–190.
- KOZMA, Zs.: Magyar reformátusság és nemzetstratégia, in: [szerk. nélkül]: *Másképpen van megírva*, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2007, 172–178.
- KÜHN, U.: *Kirche. Handbuch systematischer Theologie*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1980.
- KÜNG, H.: *Mi az egyház?*, Győr, Tekus Ottó kiadása, 2001.
- LUTHER, M.: Nagy Káté, in: *Luther Márton négy hitvallása*, Budapest, A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1996.
- *Május 22-e üzenete*, in: *Confessio 2* (2009), 66–69.
- *Mi történt május 22-én?*, elérhető: http://www.majus22.hu/print.php?ID_cikk=38, letöltés dátuma: 2010. szeptember 23.
- *Mit jelent a magyar reformátusok egysége?*, in: *Mediárium 3* (2009), 40.
- NIESEL, W.: *Kálvin teológiája*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1998.
- *Elfogadták a magyar református egyházak közös alkotmányát*, in: *Reformátusok Lapja 53* (2009. május 31.)
- STRUNK, R.: *Krisztus követése*, Budapest, A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1990.
- SZATHMÁRY, B.: *Magyar egyházjog*, Budapest, Századvég Kiadó, 2004.
- TÖRÖK, I.: *Dogmatika*, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2006.
- VAJTA, V.: *Communio. Krisztus és a szentek közössége Luther teológiájában*, Magyarországi Luther Szövetség, 1993.
- VISCHER, L.: *Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2003.
- ZWINGLI, H.: *Auswahl seiner Schriften*, Zürich – Stuttgart, Zwingli Verlag, 1962.
- *Zsinati körlevél a gyűlekezetekhez*, elérhető: http://www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=10667&catid=123%3Aarchivum-kozlemeny&Itemid=341&lang=hu, letöltés dátuma: 2010. szeptember 30.